Муниципальное общеобразовательное автономное учреждение
средняя общеобразовательная школа №10
«Центр образования»
городского округа город Нефтекамск
Республики Башкортостан

Рассмотрено	Согласовано	Утверждаю
на заседании ШМО	заместитель директора	Директор МОАУ СОШ № 10
Руководитель ШМО	по учебной работе	«Центр образования»
_______ / Абсахова Э. З.	_______/Садрисламова А. А.	_______/ Акмалтдинова Н.Х.
Протокол № 1 от 29.08.2016г.	Протокол № 1 от 30.08.2016г.	Приказ № 538 от 31.08.2016г

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

основного общего образования

по родному (башкирскому) языку и литературе

для 8 б, в, г, д классов

(базовый уровень)

на 2016-2017 учебный год

Составитель:

Абсахова Э. З., учитель башкирского языка и литературы МОАУ СОШ № 10 «Центр образования»

Нефтекамск, 2016

Аңлатма яҙыу

Башҡорт теле - башҡорт халҡының туған теле һәм Башҡортостан Республикаһының дәүләт теле булып һанала.

Башҡорт теле һәм әҙәбиәтенең метапредмет белем биреү функцияһы мәктәптә белем алыу процесында бала шәхесен формалаштырыуҙа «Башҡорт теле һәм әҙәбиәте» предметының универсаль, дөйөмләштереү характерын билдәләй. Башҡорт телен һәм әҙәбиәтен өйрәнеү баланың фекер үҫешенә булышлыҡ итә; белем һәм күнекмәләрҙе үҙ аллы үҙләштереү һәләттәрен үҫтерә, шулай уҡ уҡыусыларҙың үҫтереүсе уҡыу эшмәкәрлеген ойоштора. Башҡорт теле башҡорт мәҙәниәтен өйрәнеүгә нигеҙ булып тора һәм башҡорт әҙәбиәтенең рухи тел байлығын үҫтереүгә булышлыҡ итә; уҡыусыларҙы кешелектең мәҙәни тарихи тәжрибәһенә ылыҡтыра. Киләсәктә төрлө белемдә үҙләштереү һәм һаҡлау формаһы булараҡ, башҡорт теле бөтә предметтар менән тығыҙ бәйләнештә тора һәм профессиональ күнекмәләрҙе үҙләштереү сифатына йоғонто яһай. Аралаша белеү, шул һөҙөмтәлә уңыштарға өлгәшеү, юғары профессиональ һәм социаль әүҙемлек шәхес тормошоноң төрлө әлкәләрендә өлгәшелгән уңыштарын билдәләүсе характеристикаһы булып тора. Телдәрҙе өйрәнеү баланың төрлө тормош ситуацияларында тәрбиә-этик нормаларын формалаштырыу нигеҙе; үҙ ҡылыҡтарына дәлилле баһа биреү мөмкинлеген үҫтерә.

Эш программаһы нигеҙләнгән хоҡуҡи – норматив документтар

Эш программаһы уҡытыу рус телендә алып барылған мәктәптәрҙең 1 – 11 кластары өсөн “Башҡорт теле һәм әҙәбиәте программаһы”на ярашлы рәүештә төҙөлгән.

Был эш программаһында Федераль һәм Республика закондары талаптары тормошҡа ашырыла:
- «Рәсәй Федерацияһы халыҡтары телдәре тураһында» Законы, 2012 йылдың 29 декабрендә ҡабул ителгән Рәсәй Федерацияһының «Мәғариф тураһында» Законы (№ 273-ФЗ), - 1999 йылдың 15 февралендә ҡабул ителгән «Башҡортостан халыҡтары телдәре тураһында» Законы, Башҡортостан Республикаһының «Мәғариф тураһында» Законы.

Башҡортостан Мәғариф Министрлығы тарафынан тәҡдим ителгән программа Башҡортостан Республикаһы Нефтекама ҡалаһы 10-сы урта дөйөм белем биреү мәктәбе “Белем биреү үҙәге” муниципаль дөйөм белем биреү автономиялы учреждениеһының “Уҡыу планы” на ярашлы рәүештә тормошҡа ашырыла.

Башҡорт теле һәм әҙәбиәтен уҡытыу маҡсаттары:

1. Башҡорт теленә ҡарата һөйөү, мәҙәниәт күренеше булараҡ, уға ҡарата аңлы ҡараш тәрбиәләү, телдең төп аралашыу, кеше эшмәкәрлегенең төрлө сфераһынан белем алыу ҡоралы булыуын, йәмғиәттә ҡабул ителгән әхләк-этик нормаларҙы үҙләштереү сараһы булыуын аңлау, башҡорт теленең эстетик ҡиммәттәрен үҙләштереү.
2. Көндәлек тормошта һәм уҡыу эшмәкәрлегендә башҡорт телен аралашыу сараһы булараҡ үҙләштереү; үҙ-ара аңлашыу һәм үҙ-ара фекер алышыуға һәләтлелекте үҫтереү; үҙ телмәреңде камиллаштырыу; мөһим төп уҡыу белемен һәм универсаль уҡыу хәрәкәттәре (эшмәкәрлектең маҡсаттарын аныҡ итеп әйтә белеү, уны планлаштырыу, библиографик эҙләнеү үткәреү, төрлө типтағы лингвистик һүҙлектәрҙән һәм сығанаҡтарҙан киң мәғлүмәт саралары һәм Интернеттан тейешле мәғлүмәтте алыу һәм эшкәртеү һ.б.)
3. Тел системаһы төҙөлөшөн һәм уның хәрәкәттә булыу законлығын үҙләштереү, стилистик ресурстарҙы һәм төп әҙәби тел нормаларын күҙәтергә өйрәнеү; анализлау, сағыштырыу, классификациялау һәм тел фактарын баһалау һәләттәрен үҫтереү; яҙма һәм һөйләү телмәрен, телмәр эшмәкәрлеге төрҙәрен, аралашыуҙың төрлө ситуацияларында телде ҡулланыу ҡағиҙәләрен, телмәр этикет нормаларын, актив һәм потенциаль һүҙлек запасын байытыу; телмәрҙә грамматик сараларҙы ҡулланыу күләмен киңәйтеү; белемде, күнекмәне аралашыу процесында уҡыу эшмәкәрлегендә һәм көндәлек тормошта ҡулланыу һәләтлеген камиллаштырыу.

Программала ҡуйылған маҡсат һәм бурыстар.

Башҡорт теленә өйрәтеү буйынса 8 – се класс уҡыусылары алдында түбәндәге **маҡсаттар** ҡуйыла:

1. Уҡыусыларҙы башҡорт әҙәби телендә дөрөҫ һөйләшергә, өйҙә, йәмәғәт урындарында, хеҙмәт процесында башҡорт әҙәби телен практик файҙаланырға өйрәтеү.
2. Башҡорт теленең фонетик, лексик, грамматик нормалары буйынса белем һәм күнекмәләр биреү.
3. Башҡорт телендә нәшер ителә торған гәзит-журналдарҙы, әҙәби китаптарҙы үҙ аллы уҡып аңлау күнекмәләрен биреү.
4. Үҙ фекереңде билдәле кимәлдә бәйләнешле итеп һөйләй һәм яҙа алыу күнекмәләрен формалаштырыу.
5. Телде өйрәнеү барышында балаларҙы башҡорт халҡының фәһемле тарихы, бай мәҙәниәте, сәнғәте, әҙәбиәте, башҡорт йолалары, күренекле шәхестәре, тыуған илдең тәбиғәте һ. б менән таныштырыу, уларҙы башҡорт донъяһына алып инеү, башҡорт халҡына, уның теленә, үҙе йәшәгән төйәккә ихтирам һәм һөйөү тәрбиәләү.
6. Бөтә һаналғандарға таянып, рус һәм башҡорт телдәрен, әҙәбиәтен өйрәнеү нигеҙендә, балаларҙа туған телгә ихтирам тәрбиәләү, уларға илһөйәр һәм интернациональ тәрбиә биреү.

Башҡорт теленә өйрәтеү буйынса 8 – се класс уҡыусылары алдында түбәндәге **бурыстар** ҡуйыла:

- башҡорт әҙәби телендә дөрөҫ һөйләшергә, өйҙә, йәмәғәт урындарында, хеҙмәт процесында башҡорт әҙәби телен практик файҙаланырға өйрәнеү.
- башҡорт теленең фонетик, лексик, грамматик нормалары буйынса белемдәрҙе арттырыу
- башҡорт телендә нәшер ителә торған гәзит-журналдарҙы, әҙәби китаптарҙы үҙ аллы уҡып аңлаукүнекмәләрен үҫтереү.
- үҙ фекереңде билдәле кимәлдә бәйләнешле итеп һөйләй һәм яҙа алыу күнекмәләрен үҫтереү.
- башҡорт халҡының тарихы, мәҙәниәте, сәнғәте, әҙәбиәте, башҡорт йолалары, күренекле шәхестәре, тыуған илдең тәбиғәте һ. б менән танышыу.

Программа тураһында мәғлүмәт

Эш программаһы Башҡортостан Республикаһы Мәғариф Министрлығы тарафынан раҫланған уҡытыу рус телендә алып барылған мәктәптәрҙең I - XI кластары өсөн "Башҡорт теле һәм әҙәбиәте программа"һы (Төҙөүселәре Тикеев Д.С., Толомбаев Х.А., Вилданов Ә.Х., Дәүләтшина М.С, Хөснөтдинова Ф.А, Хажин В.И. - Ижевск. Книгоград, 2008 й.) нигеҙендә төҙөлдө.

Уҡыу предметының әһәмиәте

Тәкдим ителгән программа башланғыс кластарҙа башҡорт телен өс йүнәлештә өйрәнеүҙе - башҡортса телмәр эшмәкәрлеген формалаштырыу һәм камиллаштырыу, башҡорт теленең фонетик, лексик, грамматик үҙенсәлектәрен аңлау һәм үҙләштереү, бәйләнешле текст менән эш итә белергә өйрәтеүҙе күҙ уңында тота. Шулай уҡ милли тәрбиә тураһында ла проблема күтәрелә. Юғары кластарҙа тел менән әҙәбиәтте тәрәнерәк кимәлдә өйрәнеү ҡарала.

Программаның методик нигеҙҙәре.

Рус мәктәптәрендә башҡорт теле һәм уҡыу (юғары кластарҙа - әҙәбиәт) программаһы дөйөм педагогик (методик) талаптарға, принциптарға нигеҙләнә.

Улар түбәндәгеләргә ҡайтып ҡала:

- өйрәнелгән материалды анализлау, сағыштырыу, предметтарҙы ниндәйҙер билдәләре буйынса классификациялау, дөйөмләштереү;
- предметтарҙың төп үҙенсәлектәрен айыра, аңлата белеү;
- предметҡа, күренешкә ҡарата үҙ фекереңде әйтә һәм уны иҫбатлай белеү;
- уҡыусыларға әхлаҡи һәм эстетик тәрбиә биреү;
- уҡытыуҙы коммуникатив йүнәлештә алып барыу;
- башҡорт теле системаһының бөтөн кимәлдәрен (фонетик, лексик, морфологик, синтаксик, стилистик, пунктуацион) иҫәпкә алыу һәм практик файҙаланыу;
- телмәр эшмәкәрлегенең бөтөн төрҙәре өҫтөндә эшләү;
- бүтән телдәрҙең башҡортса һөйләү һәм яҙыу телмәренә йоғонтоһон иҫәпкә алыу;
- башҡорт теленә балаларҙы үҙҙәре һөйләшкән телгә нигеҙләнеп өйрәтеү;
- предмет-ара бәйләнеш, тарих, сәнғәт, мәҙәниәт, әҙәбиәт, халыҡ ижады һәм традицияларына нигеҙләп өйрәнеү.

Уҡытыу процесын ойоштороу үҙенсәлектәре

Туған (башҡорт) теле һәм әҙәбиәте 8 - се класта башҡорт милләтенән булған балалар төркөмөндә аҙнаһына 2 сәғәт укытыла.Йылына 70 сәғәт. Сәғәттәр һаны иҫәбенә кластан тыш уҡыу, контроль диктант, инша, изложение яҙыу ҙа инә.

Уҡыу процесын ойоштороу формалары:

- Дәрес-консультация
- Практик дәрестәр
- Эшлекле уйындар
- Ярыш дәрестәре
- Компьютер дәрестәре
- Төркөмдәр менән эшләү
- Ижади дәрестәр
- Дәрес конкурстар
- Әңгәмә дәрестәре
- Дәрес уйындар
- Дәрес конференциялар
- Дәрес семинарҙар
- Интеграцияланған дәрестәр
- Предмет – ара дәрестәр
- Дәрес экскурсиялар

Тел уҡытыу технологиялары

- Хеҙмәттәшлек технологияһы
- Проблемалы уҡытыу
- Үҫтереүсе уҡытыу технологияһы
- Проектлау технологияһы

Яҙма эштәрҙең төрҙәре, күләме һәм уларҙы баһалау нормалары

Уҡытыу рус телендә барған мәктәптәрҙә туған (башҡорт) теле һәм әҙәбиәтенән яҙма эштәрҙең төрлө формалары ҡулланыла.

Яҙма эштәрҙең киң ҡулланыла торған түбәндәге төрҙәрен күрһәтергә була:

- һүҙҙәрҙе, типик фраза һәм һөйләмдәрҙе күсереп яҙыу;
- һүҙлек диктанты;
- ғәҙәти диктанттар;
- һорауҙарға яуаптар яҙыу;
- изложениелар;
- иншалар;
- тестарға яуаптар яҙыу.

Контроль характерҙағы яҙыу эштәренең күләме уҡыу йылы эсендә түбәндәгесә тәкдим ителә:

Диктант - 3

Изложение - 1

Иншалар - 1

Өйрәтеү характерындағы яҙыу эштәре, һүҙлек диктанттары ғәҙәттәге дәрестәрҙә үткәрелә. Уларҙың күләмен билдәләү укытыусы ҡарамағына калдырыла.

Яҙма эштәргә (бигерәк тә изложениелар менән иншаларға) икешәр сәғәт вакыт биргән осраҡтар була. Бындай сакта яҙыу ваҡытын укытыусы үҙенсә билдәләргә хоҡуҡлы.

Уҡытыу рус телендә барған мәктәптәрҙә башҡорт теле дәрестәре лә, яҙма эштәр үткәреү методикаһы ла бик үҙенсәлекле. Шуға ла яҙма эштәр, уларға ҡуйылған баһалар балаларҙын телгә өйрәнеүендә дәртләндереү сараһы булып хеҙмәт итһен (һәр хәлдә шуға ынтылырға кәрәк), балаларҙа башҡорт телен өйрәнеүгә ҡыҙыҡһыныу уятһын. Икенсенән, укыусыларҙың белем һәм күнекмәләр күләме, сифаты башҡорт теленән дәүләт стандарттарына яуап бирергә тейеш. Өсөнсөнән, шул ук күрһәткестәр укытыусыларға аттестация үткәргәндә лә иҫәпкә алына.

8 - се класс укыусыларының белем һәм күнекмәләренә талаптар

1. Художестволы, фәнни-популяр һәм публицистик текстарҙы

Ҡысҡырып етеҙ уҡыу;

- художестволы әҫәрҙәрҙе тасуири уҡыу;
- ҙур булмаған хикәйәләрҙе йәки уларҙың өҙөктәрен дөрөҫ һөйләп биреү;
- хикәйәләрҙе, әкиәттәрҙе инсценировкалау.

2. Өйрәтелгән әҫәрҙәрҙең авторын, исемен, мәғәнәһен белеү;

- өйрәнелгән әҫәрҙәрҙең төп темаһын аңлау;
- программа тарафынан ятлау өсөн тәҡдим ителгән әҫәрҙәрҙең текстарын яттан белеү;
- 10-12 шиғырҙы яттан тасуири һөйләй белеү.

3. Яҙыусы һүрәтләгән художестволы картиналарҙы уй менән күҙ алдына баҫтырыу;

- тексттың планын төҙөү;
- тексттың йөкмәткеһен план буйынса һөйләү, билдәле ситуацияла йөкмәткене ижади дауам итеү.

4. Төрлө тип һөйләмдәрҙә тыныш билдәләрен ҡуя белеү;

- һөйләмдең баш һәм эйәрсән киҫәктәрен айыра белеү;
- үҙ аллы һәм ярҙамсы һүҙ төркөмдәре; һүҙ төркөмдәре булараҡ исем, сифат, һан, теркәүес, тураһындағы белешмәләр;
- үҙ аллы һәм ярҙамсы һүҙ төркөмдәрен айыра белеү;
- контроль диктанттар, изложение, иншалар яҙыу.

Уҡыу материалының йөкмәткеһе

Мәктәп - белем шишмәһе!(8 сәғәт)

С. Әлибай. “Мәктәп юлы” шиғыры.
“Беҙ мәктәптә” темаһы буйынса әңгәмә.
Морфология буйынса үтелгәндәрҙе ҡабатлау.
Н. Мусин. “Һабаҡ” әҫәре
Ябай һөйләм синтаксисы һәм пунктуация. Һүҙбәйләнеш һәм һөйләм.
Инеш диктант. “Мул уңыш өсөн көрәш”.
Хаталар өҫтөндә эш.
Р. Тимершин. “Уйлап табыусы” әҫәре.
Һөйләмдә һүҙҙәр тәртибе. Һөйләү маҡсаты яғынан һөйләм төрҙәре.

Халык ижады-халык хазинаһы (2 сәғәт)

“Ике сәсән” ҡобайыры.
“Сура батыр” ҡобайыры.

Көҙ - хеҙмәт һәм байлыҡ миҙгеле (4 сәғәт)

З.Биишева. “Көҙгө ямғыр” . Х.Назар. “Көҙгө көн. Болотло. Һалҡын”.
Һөйләмдең баш киҫәктәре.
Р. Ханнанов. “Икмәк ҡәҙере” әҫәре.
Р. Өмөтбаев. “Әмир баҫыуы” әҫәре.

Башкортостан - алтын бишек! (5 сәғәт)

А.Игебаев. “Башҡортостан – илгенәм!”, “Башҡортостан” шиғырҙары.
К.Кинйәбулатова. “Дуҫлыҡ төйәге” шиғыры.
Һөйләмдең эйәрсән киҫәктәре. Аныҡлаусы, өҫтәлмәлек.
Тултырыусы.
Н.Нәжми һүҙ., Р.Хәсәнов муз. “Өфө йүкәләре” йыры.

Салауат батыр ир ине. (6 сәғәт)

“Салауат батыр” ҡобайыры.
Ф. Күзбәков. “Яу ораны бит һин, Салауат” шиғыры.
Ф. Рәхимғолова “Салауат”. Т. Дәүләтбирҙина“Салауат рухы”
Хәлдәр, уларҙың төрҙәре. Рәүеш хәле.
Я. Хамматов. “Салауат” романынан өҙөк.
Инша “Салауат – халыҡ батыры”.
Урын хәле. Ваҡыт хәле.

Хаталар өҫтөндә эш.

Ҡыш (9сәғәт)

Ш. Бабич. “Ҡышҡы юлда” шиғыры.
М.Ғәйфуллина. “Ҡыш моңдары” шиғыры.
Маҡсат хәле. Сәбәп хәле.
Б. Рафиҡов. “Бүреләр” әҫәре – 2 сәғәт
Күләм-дәрәжә хәле.
И. Теләүембәтов “Маралым таңы” әҫәре.
Шарт хәле. Кире хәл.
Изложение “Салауат һәйкәле”.
Хаталар өҫтөндә эш.

Данлы йылдар, шанлы йылдар (7сәғәт)

М. Кәримдең ижады һәм тормош юлы. “Үлмәҫбай” поэмаһы.
М. Кәрим. “Үлмәҫбай” поэмаһы.
Ябай һөйләм синтаксисы. Синтаксик анализ.
Н.Ғәлиев. “Яуҙан ҡайтҡан ҡурай” әҫәре.
Р.Өмөтбаев. “ Башҡорттар китте һуғышҡа”
Инша “Батырлыҡ”. Хаталар өҫтөндә эш
Тиң киҫәкле һөйләмдәр.

Әсәйем - күңел кояшым! (6 сәғәт)

Ш.Бикҡол. “Әсәйемдең кәңәштәре” шиғыры.
Ике составлы һөйләмдәр.
Т.Ғиниәтуллин. “Әсә һәм бала” әҫәре. I бүлек
Т.Ғиниәтуллин. “Әсә һәм бала” әҫәре. II бүлек
Бер составлы һөйләмдәр. Тулы һәм кәм һөйләмдәр.
Контроль диктант «Балет»

Әҙәп барҙа-иман бар (5 сәғәт)

Хаталар өҫтөндә эш. Х.Назар. “Өс һүҙ” шиғыры.
Һөйләмдең айырымланған эйәрсән киҫәктәре.
М.Ямалетдинов. “Иман” хикәйәһе – 2 сәғәт
З.Ғәлимов. “Ялан сәскәләре” әҫәре.

Шаулап, гөрләп яҙ килә. (4сәғәт)

Р.Ғарипов. “Яҙғы йыр” шиғыры.
З.Ураҡсин. “Алмағас”, “Сәскә ғүмере” хикәйәләре
Хәлдәрҙең айырымланыуы. Хәл әйтемдәре, уларҙың айырымланыуы.
Р.Сафин. “Тол ҡатындар һәм аяҡһыҙҙар бейеүе” шиғыры.

Ай, Уралым, Уралым!(7 сәғәт)

Ҡ.Аралбай. “Ер тураһында ете һүҙ”. Б.Бикбай. “Ер”.
Б.Бикбай. “Ер” поэмаһынан өҙөк.
Инеш һүҙҙәр һәм һүҙбәйләнештәр. Инеш һөйләмдәр.
Н.Мусин ижады. “Һуңғы солоҡ” әҫәре.
Инша “Башҡортостанда яҙ” Хаталар өҫтөндә эш.
Кейекбаев. “Урал тураһында ҡобайыр”. М.Уразаев. “Еҙ ҡурай”.

.

Йәй. (7 сәғәт)

Тура һәм ситләтелгән телмәр
Ф.Рәхимғолова. “Бал ҡорто һәм күбәләк” шиғыры.
А.Йәғәфәрова. “Кескәй шишмә” хикәйәһе. Ш.Янбаев. “Дегәнәк” әҫәре.
Контроль диктант “Ай, Уралым, Уралым”.
Р.Солтангәрәев. “Һуңғы һунар” әҫәре. Хаталар өҫтөндә эш.
Ә.Хәмәтдинова. “Йәшел дарыухана” әҫәре.
Эш ҡағыҙҙары төрҙәре.
Протокол төҙөү.

Тематик план

№	Бүлектәр	Сәғәт һаны
1.	Мәктәп белем шишмәһе	8
2.	Халыҡ ижады – халыҡ хазинаһы	2
3.	Көҙ – хеҙмәт һәм байлыҡ миҙгеле	4
4.	Башҡортостан – алтын бишек!	5
5.	Салауат батыр ир ине	6
6.	Ҡыш	9
7.	Данлы йылдар, шанлы йылдар	7
8.	Әсәйем – күңел ҡояшым	6
9.	Әҙәп барҙа – иман бар	5
10	Шаулап , гөрләп яҙ килә	4
11	Ай , Уралым , Уралым!	7
12	Йәй	7
	Бөтәһе	70

Уҡыу предметын үҙләштереүҙең шәхсән, метапредмет, предмет һөҙөмтәләре.
“Туған (башҡорт) теле һәм әҙәбиәте” предметының өйрәнеү һөҙөмтәләре.

Төп мәктәп сығарылыш уҡыусыларының программаны үҙләштереүҙең ***шәхси*** һөҙөмтәләре булып түбәндәгеләр тора:

1) башҡорт телен башҡорт халҡының төп милли-мәҙәни ҡиммәте булараҡ аңлау, интеллектуаль, ижади һәләтлектәрен һәм шәхестең мораль- этик сифаттарын үҫтереүҙә туған телдең ролен, уның мәктәптә белем алыу процесындағы әһәмиәтен билдәләү;

2) башҡорт теленең эстетик ҡиммәтен аңлау; туған телгә ҡарата ихтирам, уның менән ғорурланыу тойғоһо тәрбиәләү; милли мәҙәни сағылыш булараҡ, башҡорт теленең таҙалығын һаҡлау тураһында хәстәрлек күреү; телмәр үҙ камиллаштырыуға ынтылыу;

3) аралашыу процесында кәрәкле һүҙлек запасына эйә булыу һәм үҙ фекереңде иркен еткереү өсөн тейешле грамматик сараларҙы үҙләштереү; үҙ телмәреңде күҙәтеү һәм уны баһалау күнекмәһен булдырыу.

Программа материалын үҙләштереүҙең ***метапредмет*** һөҙөмтәләре булып:

1) телмәр эшмәкәрлегенең бөтә төрҙәрен үҙләштереү:

аудирование һәм уҡыу:

- телдән һәм яҙма хәбәр иткән мәғлүмәтте (коммуникатив йүнәлеш, текст темаһы, төп фекер; төп һәм өҫтәмә мәғлүмәт) адекват ҡабул итеү;
- төрлөсә уҡыу күнекмәләрен булдырыу (эҙләнеү, ҡарап сығыу, танышыу, өйрәнеү), төрлө стилдәге, жанрҙағы текстарҙы үҙләштереү;
- төрлө стилдәге һәм жанрҙағы тексты ишетеп, адекват ҡабул итеү; төрлө төрҙәге аудирование менән эш итеү (һайлап алыу, танышыу);
- төрлө сығанаҡтарҙан мәғлүмәтте һайлап алыу һәләтлеге (матбуғат саралары, уҡыу өсөн тәғәйенләнгән компакт-дискылар, Интернет ресурстары); төрлө типтағы һүҙлектәр менән иркен ҡулланыу, белешмә өсөн әҙәбиәт, шулай уҡ электрон ҡулланмаларҙан һайлап алыу күнекмәләрен булдырыу;
- һайлап алыу алымдары менән эш итә белеү һәм тәғәйен темаға материалды системаға килтереү; уҡыу йә аудирование һөҙөмтәһендә алынған мәғлүмәтте үҙ аллы эҙләй алыу күнекмәләренә эйә булыу; мәғлүмәтте ҡайтанан эшләй алыу, еткерә белеү;
- стилистик үҙенсәлектәрҙе иҫәпкә алып, йөкмәткенән һәм ҡулланылған тел сараларынан сығып, фекерҙе сағыштыра алыу;

һөйләү һәм яҙыу:

- алдағы уҡыу эшмәкәлегенең (индивидуаль һәм коллектив) маҡсатын билдәләү һәләтлелеге, хәрәкәттең эҙмә-эҙлелеге, өлгәшелгән һөҙөмтәләрҙе баһалау һәм уларҙы телдән һәм яҙма формала адекват аныҡ итеп әйтеү;
- тыңланған йә уҡылған тексты тәҡдим ителгән кимәлдә (план, һөйләү, конспект, аннотация) һөйләй алыу;

- төрлө стилдә һәм жанрҙа, адреслаңыуға ҡарап һәм аралашыу ситуацияһына карап телдән һәм яҙма текст төҙөй алыу;
- телдән һәм яҙма формала үҙ фекереңде иркен еткерә белеү, тексты логик яҡтан эҙмә-эҙлекле төҙөү талаптарын һаҡлау;
- төрлө төрҙәге монологты (хәбәрләү, һүрәтләү, фекер йөрөтөү; төрлө төрҙәге монологтарҙың берләшеүе) һәм диалог (этикеты һүҙ эсенә алған, диалог-һорашыу, диалог-аралашыуға өндәү, диалог-фекер алышыу һ.б; төрлө төрҙәге диалогтың берләшеүен) үҙләштереү;
- ғәмәлдә төрлө телмәрҙәге аралшыуҙың орфоэпик, лексик, грамматик, хәҙерге башҡорт әҙәби теленең стилистик нормаларын һәм яҙма телдә төп орфографик һәм пунктуацион ҡағиҙәләрҙе һаҡлау;
- телмәр этикет нормаларын һаҡлап, аралаша алыу, телмәр аралашыу процесында ым-ишара, мимиканы урынлы ҡулланыу;
- уҡыу процесында һәм көндәлек аралашыуҙа үҙ телмәреңде контролдә тота алыу; йөкмәткенән, һүҙҙәрҙе урынлы ҡулланыуҙан сығып, үҙ телмәреңде баһалай белеү; грамматик һәм телмәр хаталарын таба һәм уларҙы төҙәтә алыу; үҙ тексыңды мөхәррирләү һәм камиллаштыра белеү;
- үҙ тиңдәштәрең аудиторияһында ҙур булмаған доклад, реферат менән сығыш яһау; бәхәстә, төрлө аргументтар ҡулланып, көнүҙәк проблемалар буйынса сығыштарҙа ҡатнашыу;
2) алынған белем һәм күнекмәләрҙе көндәлек тормошта ҡуллана белеү; туған телде башҡа фәндәрҙә белем алыу сығанағы булараҡ файҙаланыу; тел күренештәрен анализлау буйынса алған белем һәм күнекмәләрҙе предмет-ара (сит тел, әҙәбиәт һ.б. дәрестәрҙә) ҡулланыу;
3) аралашыу процесында тирә-яҡтағы кешеләр менән коммуникатив маҡсатлы бәйләнештә, ниндәйҙер эш төрөн бергә эшләү, бәхәстә, күтәрелгән көнүҙәк темаларҙа фекер алышыуҙа ҡатнашыу; шәхестәр менән мәҙәни аралашыу барышындағы төрлө ситуацияларҙа телмәр этикетының милли-мәҙәни нормаларын үҙләпггреү.

Предмет һөҙөмтәләре:

1) телдең төп функциялары тураһында, башҡорт теленең башҡорт халының милли теле, Башҡортостан Республикаһының дәүләт теле булыуы тураһында, тел менән халыҡ мәҙәниәттең бәйләнештәре тураһында, кеше һәм йәмғиәт тормошондағы роле тураһында ҡараш булдырыу;
2) гуманитар фәндәр системаһында туған телдең урынын һәм мәғарифта тулыһынса уның ролен аңлау;
3) туған тел тураһында төп фәнни нигеҙҙе үҙләштереү; уның кимәл һәм берәмектәр бәйләнешен аңлау;
4) тел ғилеменең төп аңлатмалары: лингвистика һәм уның төп бүлектәре; тел һәм телмәр, телмәр аралашыуы, һөйләү һәм яҙма телмәр, монолог, диалог һәм уларҙың төрҙәре; аралашыу ситуациялары, фәнни, публицистик, рәсми-эшлекле стилдәр, матур әҙәбиәт теле; фукциональ- мәғәнәүи телмәр төрҙәре (хикәйәләү, һүрәтләү, фекер йөрөтөү); текст, текст төрҙәре; телдең төп берәмектәре, уларҙың билдәләре һәм телмәрҙә ҡулланыу үҙенсәлектәрен үҙләштереү;
5) башҡорт теленең лексиксикаһы һәм фразеологияһының төп стилистик ресурстарын, башҡорт әҙәби теленең төп нормаларын, һөйләү этикет нормаларын үҙләштереү;
6) телдең төп берәмектәрен, грамматик категорияларын анализлау һәм таныу, тел берәмектәрен аралашыу шарттарына ярашлы ҡулланыу;
7) һүҙгә төрлө анализ төҙәрен (фонетик, морфематик, һүҙьяһалыш, лексик, морфологик), төп билдә һәм структура күҙлегенән сығып, күп аспектлы анализ яһау;
8) тел-һүрәтләү саралары һәм уларҙы үҙ телмәреңдә ҡулланыу;
9) туған телдең эстетик фукцияһын таныу, матур әҙәбиәт текстарын анализлағанда телмәрҙең эстетик кимәлен баһалау.

Методик ҡулланмалар һәм дәреслектәр.

Уҡытыусы өсөн:

1. Башҡорт теле һәм әҙәбиәте программаһы. (Уҡытыу рус телендә алып барылған мәктәптәрҙең 1 – 11 кластары өсөн) Төҙөүселәре: Тикеев Д. С., Толомбаев Х. А., Вилданов Ә. Х., Дәүләтшина М. С., Хөснөтдинова Ф. Ә., Хажин В. И., Ижевск - 2008.
2. Башҡорт теле һәм әҙәбиәте. 8 класс. Авт.: Тикеев Д.С., Ғафаров Б. Б., Хөснөтдинова Ф. Ә., Өфө - 2010

3. Башҡорт теленән диктанттар һәм изложениелар йыйынтығы. М. Ғ. Усманова., З. М. Ғәбитова. Өфө – 2009
4. Башҡорт теле грамматикаһы таблицаларҙа һәм схемаларҙа. Авт.: Усманова М. Ғ., Өфө – 2007
5. Башкирско – русский и русско-башкирский учебный словарь с грамматическим приложением. Авт.: Саяхова Л., Усманова М., Санкт-Петербург - 2007
6. Башҡорт телен һәм әҙәбиәтен заманса уҡытыу.М. И. Баһауетдинова., Г. Н. Йәғәфәрова. Өфө - 2009
7. Күңелле минуттар. М. И. Баһауетдинова. Өфө – 2010
8. Башҡорт телен уҡытыу тәжрибәһенән. Буранғолова Н. Д. Өфө – 2011
9. Уҡытыусыға ярҙамға. Фазылова Ф. С. Өфө – 2013
10. Башҡорт телендә текст теорияһы һәм методикаһы. Исҡужина Ф. С., Вәлиева Г. Д.Өфө – 2011
11. Башҡорт тел картинаһында мәҙәниәт концепттары. Сәмситова Л. Х. Өфө – 2010
12. Әҙәби әҫәрҙе тикшереү юлдары. Сөләймәнов Ә. М., Хөббитдинова Н. Ә., Өфө - 2012

Уҡыусы өсөн:

1. Башҡорт теле һәм әҙәбиәте. 8 класс. Авт.: Тикеев Д.С., Ғафаров Б. Б., Хөснөтдинова Ф. Ә., Өфө - 2010
2. Башкирско – русский и русско-башкирский учебный словарь с грамматическим приложением. Авт.: Саяхова Л., Усманова М., Санкт-Петербург – 2007
3. Русско-башкирский, башкирско-русский словарь. Хисаметдинова Ф. Г., Мухтарова А. М., Уфа - 2014
4. “Аманат” журналы, “Йәншишмә” газетаһы.

Интернет ресурстар:

Интернет-ресурстар
http://huzlek.bashqort.com
http://mfbl.ru/mfbl/bashrus
http://bashkir_russian.academic.ru
bashklip.ru›site/bashgram.pdf
http://tel.bashqort.com/short-grammar
https://ru.wikipedia.org/wiki/Грамматика_башкирского_языка
http://sdo.bspu.ru/mod/page/view.php?id=207
http://blang.ru
http://www.tugantel-tv.ru

Уҡытыуҙа ҡулланылған техник саралар:

Ноутбук
Проектор
Телевизор
Магнитофон
DVD